

In memoriam

Академик САНУ проф. др Нада Милошевић-Ђорђевић
(2. 12. 1934 – 27. 7. 2021)

Нада Милошевић-Ђорђевић (1934-2021)

Љиљана Пешикан-Љуштановић

... Једној таквој љепоти вишег реда није потребна
никаква надопуна и никаква подударност с било чим
другим: она је сама себи цјеловита и потпуна: један
ликовни факат, с односним одразом у сферу духа, који
говори сам за се, и који је сав у томе.

Владан Десница

Нада Милошевић-Ђорђевић била је изузетна научница. Њен рад и ангажман су имали, у пуном значењу те речи, међународни значај, а истовремено су представљали и представљају и данас драгоцен допринос утемељењу и неговању националног идентитета и самосвести. По позиву и као Фулбрајтов стипендиста предавала је у Северној Америци и на европским универзитетима, била је оснивачица и чланица савета међународног часописа *Oral Tradition*, чланица међународне асоцијације *Folklore Fellows* при Финској академији наука, Европског друштва културе (*Société Européenne de Culture*), Међународног друштва за изучавање народне прозе (*International Society for Folk Narrative Research*). Познавала је и пратила актуелне токове европске и светске фолклористике и уносила их у националну науку и културу у свим доменима свога рада, као професорка и менторка, као научница и својим свестраним културним ангажманом. Истовремено, успевала је да успостави драгоцену равнотежу, чувајући јасну свест о националном фолклору и значају домаћих изучавалаца.

Повезивала је, чинило се с лакоћом и радошћу, бављење науком и професорски, педагошки ангажман на Филолошком факултету у Београду, где је магистрирала (1962), докторирала (1970) и почела професорску каријеру као асистент на Катедри за југословенску (данас српску) књижевност (1963), доцент (1972), ванредни (1980) и редовни професор (1985). Била је омиљена професорка, менторка водећих српских фолклориста, драгоцен помагач свима који су јој се обратили. Била је вољена и поштована и волела је и поштовала своје ђаке.

Учествовала је предано у раду Факултета и Универзитета: била је међу оснивачима Међународног славистичког центра при Филолошком факултету (1971), од 1971. до 1975, била је његов секретар, до 1983. заменица директора и директорка, од 1984. до 1985, од 1986. до 1987. и председница Савета МСЦ; била је председница Савета Филолошког факултета од 1989. до 1991. године; у три мандата, управница Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима. Од почетка излажења (1994), била је уредница *Данице, српског народног илустрованог календара* и чланица уредништава *Анала Филолошког факултета*, зборника Међународног славистичког центра, *Прилога за књижевност, језик, историју и фолклор*, као и чланица уређивачких одбора *Српске енциклопедије* и едиције *Студије о Србима*. Учествовала је у раду више стручних удружења (Одељење за књижевност и језик Матице српске, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Одбор за додељивање награде за науку, Удружење фолклориста Србије, Задужбина Бранка Ћопића и др.). За дописну чланицу САНУ изабрана је 2003, а за редовну 2012. Била је главна уредница едиције САНУ о женама чла-

ницама Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука. Све то радила је без позе, без роптања, озбиљно, савесно и предано и, пре свега, без трунке саморекламерства и разметања. Драгоцен и свестран био је и њен научни рад, прожет суштинском „радошћу препознавања“ и трагања и непоколебљивом вером и лепоту, смисао и вредност српске и јужнословенске усмене баштине. Широко обухват грађе, истанчани осећај за њену лепоту и смисао укрштали су се у њеном научном раду са продубљеним увидима у токове европске и светске науке.

До данас остаје незаобилазна њена капитална монографија *Заједничка тематско-сижејна основа српскохрватских неисторијских епских песама и прозне традиције* (Београд: Филолошки факултет, 1971), настала на основу њене докторске дисертације и заокупљена сагледавањем односа усмене прозе (превасходно предања и легенде) и поезије. Комплексне студије које сачињавају ову монографију и данас су незаобилазне у сваком компаративном изучавању неисторијске (приповедне епике) и других жанрова усмене (или писане) епике, али и у сваком комплекснијем сагледавању жанра предања.

Њено изучавање жанрова усмене прозе (бајке, легендарне приче, новеле, предања и др.) и данас је подстицајно као што је то било у часу када је објављена монографија *Од бајке до изреке* (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2000), али и бројне драгоцене збирке усмених предања и кратких фолклорних облика (поред осталог такве су књиге *Од како се земља охладила. Прозни облици српске народне књижевности и мале фолклорне форме*, 1986; *Пође слат непослат*, 1986; *Ни црно ни бело ни јесте ни није*, 1986; *Више ум замисли него море понесе*, 1987; *И звезде на небу устрели*, 1988)

Поимање и истраживање жанрова усмене прозе представља изузетно значајан аспект укупног научног рада Наде Милошевић-Ђорђевић. Врсте усмене прозе она схвата „као оквир за обухватање садржине у којој је битно открити поглед на свет, начин мишљења, природни исход еволуције грађе“. Овако схваћен жанр функционише као „најмањи заједнички садржалац врсте“, који истрајава у времену као „једини видљиви континуитет постојања народне књижевности“, њена специфична историја. Она тако уводи у класификацију српске усмене прозе прецизно одређен жанр легендарне приче, испитује њену структуру и позиционира је између бајке и предања или, продубљеном анализом новосабраних збирки усмене прозе, указује на промене кроз које у свом историјском трајању пролази жанровски систем усмене књижевности. Одступања новозаписаних текстова од жанра схваћеног као „идеални модел“, али и приповедачева усаглашавања властитог виђења света с

овим идеалним моделом, откривају фолклорни текст као „динамичку конструкцију“, показујући функционисање „једног још увек живог уметничког ткива духовне и друштвене културе, која управо зато што је у превирању захтева вишестрану анализу“ (*Континуитет и промене прозних облика*).

Научни рад Наде Милошевић-Ђорђевић битно је обележило и изузетно познавање и уважавање дела Вука Стефановића Караџића и његовог доприноса да се сљепачке песме препознају и као велика, национална и светска културна баштина, и као песме које су „содржале, и сад у народу простом садржавају негдашње битије Србско и име“. Осам студија обједињених у књигу *Казивати редом. Прилози проучавању Вукове поетике усменог стварања* (Београд: Рад – КПЗ Србије, 2002) представљају сажету рекапитулацију и синтезу њеног тридесетогодишњег проучавања Вукове поетике усменог стварања: њеног односа према усменој поезији и прози и према националној култури. Нада Милошевић-Ђорђевић прецизно сагледава и Вукову историјску улогу и релевантност њених ставова и поступака са становишта савремене науке. Она, притом, повезује изванредно познавање поетике усменог стварања и јасну историјску перспективу, како са становишта домаћих изучавања тако и с обзиром на европске, па и светске токове у изучавању фолклора. Оцртавајући историјско-поетички контекст Вукове појаве и делатности, и на плану националне књижевности и у европским оквирима, Нада Милошевић-Ђорђевић показује како је превратничка појава Вука Караџића припремљена у српској култури континуитетом усменог стваралаштва, које она сагледава као израз традиционалне културе и једину „непрекидану нит уметности речи“ у нас. На плану европских књижевних и духовних токова, она Вукову појаву сагледава у сагласју са „сложеним књижевним, језичким, филозофским, историјским и друштвеним процесима који су се у Европи догодили, одвијали или је требало да се одиграју“. Заступајући становиште да је Вук своју (обимну) редактуру усмене прозе спроводио попут приповедача – интерпретатора, заснивајући је на познавању језика, „идеалних образаца усмене културе“ и „језичких формула патријархалне етикеције“ те, пре свега, на познавању идеалне композиционе структуре усмених жанрова – Нада Милошевић-Ђорђевић није у потпуности искључила могућност да се, управо као „савршенство обликовања усменог жанра, његово литераризовање“, ове приповетке могу изместити из домена фолклора. Тако у закључним напоменама она и сама користи синтагму „њихови/ његови текстови“, откривајући тиме сложеност и свестраност свог научног поступка.

О тој свестраности сведочи и монографија *Радост препознавања* (Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 2011), посвећена у целини односу средњовековне и усмене књижевности. Нада Милошевић-Ђорђевић се бави овом и претходно изучаваном темом (на шта указује и изузетно скрупулозни преглед ставова и домета претходних истраживача), пружајући низ нових и драгоцених увида, који откривају њену широку ерудицију. Поред изучавања народне књижевности, та ерудиција обухвата и домен историјских изучавања и студија о старој књижевности, изузетно познавање поетске грађе, опет не само оне из домена народне већ и оне која припада старој књижевности. Доминантни у овој монографији јесу изузетан аналитички сензибилитет ауторке и њена радосна посвећеност теми властитог истраживања. Она показује како се сегменти преузети из писане књижевности преплићу с граматиком усменог песништва и особеним погледом на свет његових творца и рецепијената, а посебан однос успоставља се преко различитих видова локалних предања. Бавећи се народним предањима о Светом Сави у контексту српске „средњовековне речи“, Нада Милошевић-Ђорђевић закључује да су управо одређене аналогije које постоје између поетике усмених предања и поетике средњовековних житија омогућиле „да се поједини мотиви, мотивске схеме или композиционе структуре, ментални склопови или психолошка становишта преузимају из средњовековне књижевности и обратно“. Један од најзначајнијих доприноса монографије *Радост препознавања* представља сагледавање народне и хришћанске културе као два културна тока који столећима живе напоре. Бавећи се различитим хипотезама о настанку песма о Косовском боју – неколико деценија или чак векова после битке или као непосредан одјек боја – Нада Милошевић-Ђорђевић се, верујем с пуним правом, опредељује за становиште о симултаном настанку, пре свега због „преклапања у формулативности и семиотици средњовековног и фолклорног поетског система“. У овој монографији и у целини свог научног рада, она инвентивно прожима и повезује поетичка и књижевноисторијска изучавања остварујући комплексне увиде у српску културу.

Научно дело Наде Милошевић-Ђорђевић и њен културни ангажман били су високо вредновани за њеног живота. Она је тако награђена Повељом почасног члана Славистичког друштва Србије, Вуковом повељом за истраживање националне културе и педагошке баштине, Повељом за животно дело „Миле Недељковић“. Добила је награде „Младен Лесковац“ Матице српске и „Златна српска књижевност“, из фонда Александра Арнаутовића „за изузетан допринос изучавању књижевне српске науке“, Награду „Дејан Медаковић“ Издавачке куће Прометеј за 2015. годину, за „дуго памћење“ српске културе и Награду „Тихомир Р.

Ђорђевић“ Центра за културу и уметност у Алексинцу (2019). Ипак, верујем да коначна вредновања и систематизовања њеног научног доприноса тек предстоје и да ће им се савесно посветити они које је озарила својим „талентом лепоте“ и топлом, радосном људскошћу.

проф. др Љиљана Пешикан-Љуштановић
Универзитет у Новом Саду,
Филозофски факултет
Е-пошта: joljilja@gmail.com

Примљено: 16. 2. 2022.
Прихваћено: 23. 2. 2022.